

nasprotnikov. Nujnost nacionalizacij izhaja iz totalitarizma in ne iz ekonomije. Eden najbolj drastičnih primerov take politike je odnos do tiskarn (str. 21). Nacionalizacije po zadnji vojni so imele malo skupnega z ekonomijo. Če smo pripravljeni razumeti odnos do nekaterih podjetij, ki so bila v službi okupatorja, pa nas bedobesno pretrese ravnanje z domačimi podjetniki. Med njimi niso bili vsi politični nasprotniki nove oblasti, zlasti pa ne partizanskega gibanja. V velikem številu primerov je bil njihov edini greh, da so z delom in sposobnostjo nekaj ustvarili. Prinčič objavlja več zgovornih dokumentov, najboljši je tisti, v katerem so navodila predsednikom okrožnih sodišč za ocenitev vrednosti in ugotavljanje odškodnine nacionaliziranih podjetij (str. 101–103). Za zniževanje vrednosti podjetij so se posluževali najbolj umazanih metod: »Prizna naj (komisija) obveznosti (nacionaliziranega podjetja), četudi so dvomljive, da se na ta način doseže lažja čista aktiva, seveda razen obveznosti, ki padejo na bivšega lastnika.« Taka navodila so izhajala iz neverjetnega makiavelizma nosilcev nove oblasti, ki so v slepem sledenju sovjetskim vzorom šli v oprek z zdravdo pametjo. Zato ni res, da vodstvo KPJ ni imelo »niti svoje vizije o tej preobrazbi« (str. 5). Imelo je točno tako vizijo, kot ji je narekovala ideologija v interpretaciji Lenina in zlasti Stalina. Ves nadaljni gospodarski razvoj je nato potekal v iskanju rešitev nasprotij med ideologijo in zakonitostmi gospodarskega ter tehnološkega razvoja, želel je najti model, ki bi z uspešnostjo dokazal upravičenost političnega sistema. Tu je mislil E. Kardelj odkriti kvadraturu kroga.

Maruška Zagradnik nam v primerih nacionalizacij industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in Slovenski Istri lepo pokaže vse razlike med proklamirano politiko in dejansko prakso. V obravnavanem področju zaradi možnih mednarodnih zapletov ni bilo mogoče nastopati na enak način kot v predelih, kjer je bila nova oblast nesporna. Pravne norme je bilo treba vsaj navidezno spoštovati, zato »je bilo na primer okrajnim organom naročeno, da glede nacionalizacije italijanskih podjetij ne smejo izdajati pisnih navodil, temveč samo ustna«.

Publikacija *Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni* ne omogoča kompleksne obdelave problematike, daje pa vanje dober vpogled. Poznati ali vsaj delno prebrati bi jo morali vsi, ki nam vsiljujejo svoje modele reševanja največjih zagat sodobne slovenske družbe. Izredno koristno jo bodo lahko uporabili tisti, ki bodo želeli s konkretnimi primeri ilustrirati naš povojni politični in ekonomski razvoj. Ekonomija ima svoje zakonitosti in v njej ni prostora za moraliziranje. Kakorkoli pa svet opazujemo, spoznamo, da na daljši rok uspevajo le družbe, kjer cenijo človeka kot posameznika, delo, znanje in moralo. Tragičen konec lastnika in podjetja znanega angleškega časopisnega mogotca je eden zadnjih takih najbolj kričečih slučajev. Nacionalizacije so že v svojem bistvu v nasprotju s temeljnimi načeli vsake družbe, ki spoštuje nedotakljivost lastnine, za socialistične velja to še toliko bolj. Kako neresno zvenijo danes besede Borisa Kidriča, ki jih je izrekel v ljudski skupščini 5. 12. 1946, ko je utemeljeval Zakon o nacionalizaciji gospodarskih podjetij (str. 37–39). So njegove besede o inflaciji, solidnih finančah in solidni valuti posledica vere ali taktike, neznanja ali cinizma?

Stane Granda

Acta historico-oeconomica Iugoslaviae. Zagreb : Školska knjiga, 1990. 263 strani. (Vol. ; 17)

Ta številka edine specializirane revije za gospodarsko zgodovino na območju Jugoslavije, z gornjim naslovom je zadnja. Najprej bo revija po zahtevi glavnega in odgovornega Ivana Ercega in po tipkopisnem vložku v knjigo izhajala kot *Acta historico-oeconomica*.

Tudi v tej številki se kažejo vse dobre strani in pomanjkljivosti revije, kot že leta nazaj. Med njimi velja vsekakor omeniti jezikovno zelo slabe povzetke razprav in neredko nerodne prevode naslovov. Zlasti to velja za nemški jezik, ki pa glede tega v knjigi močno prevladuje.

Uvodoma je objavljena razprava Ivana Ercega *Pregled proizvodnje i trgovine soli u Dubrovačkoj republici*, ki zajema obdobje od njenega nastanka do konca. Obdelano je tako pridobivanje soli v domačih solinah, predvsem pa dokupovanje iz drugih sredozemskih tržišč, pri čemer je veliko pripomogla dubrovaška trgovska mornarica s transportnimi tarifami, znižanimi za ta namen. Obravnavan je izvoz (tovorjenje) po karavanskih poteh v Bosno, Srbijo in pozneje v otomansko cesarstvo. Trgovina s soljo je bila zelo pomembna dubrovaška gospodarska panoga, ki je zahtevala seveda tudi obsežno zakonodajno in upravno dejavnost. Dodani so regesti ustreznih listin za obdobje 1358–1460.

Stjepan Sršan je objavil 84 strani dolgo razpravo *Stanovništvo Osijeka i njegovo ekonomsko stanje 1828. godine*. Na podlagi državnega popisa l. 1828 so prikazane zelo pestre številčne vrednosti o strukturi prebivalstva z njihovimi imeni, priitki in drugimi za državo zanimivimi podatki. Za lokalno zgodovino je to gotovo zelo zanimiv prispevek.

Darja Mihelič je prispevala krajšo razpravo *Primer finančnega načrtovanja letnega proračuna v istrskem mestu*. V njej je zajet italijanski prepis proračuna mestne občine Piran za prvo desetletje 17. stoletja, slovenski prevod in komentar. Letni dohodki (prihodki) in izdatki (odhodki) lahko rabijo kot dragocen vir za osvetlitev gospodarskih in socialno ekonomskih razmer mesta. Poleg tega nam razprava lepo ponazarja, da življenje čez dane možnosti ni izmislek sedanosti, temveč tudi že preteklosti, saj so izdatki občine vsaj v obravnavanem letu presežali dohodek.

Mira Kolar-Dimitrijević je napisala razpravo *Struktura privredno aktivnih stanovnika severne Hrvatske prema materinjem jeziku uoči prvog svjetsko rata*. Na podlagi izvirnega statističnega arhivskega gradiva popisa iz l. 1910 je avtorica izdelala pregled zaposlenosti in posameznih strok osmih severnohrvatskih županij in štirih samostojnih mest. Prav v zdajšnjem času so ti podatki o narodnosti izredno zanimivi. Med vsemi zaposlenimi (v oklepuj zaposlenimi v kmetijstvu) na območju Hrvatske in Slavonije je bilo Hrvatov 61,5 (63,2)%, Srbov 24,4 (27,3)%, Nemcev 6,3 (3,3)%, Slovencev 0,6 (0,3)% itn. V državnih

službah, v armadi in v svobodnih poklicih je bilo Hrvatov 55,7% Srbov 20,8%, Nemcev 8,6%, Slovencev 1,1%. Ti in še drugi podatki dobro ponazarjajo, da so Hrvati že pred drugo svetovno vojno krepko prevzeli gospodarsko vodstvo v svoji domovini.

Smiljana Durović je objavila Ekonomsko istorijsko istraživanje Mije Mirkovića o uzorcima ekonomskog zaostajanja Jugoslavije početkom 20. veka. Razprava razumljivo temelji na Mirkovićevih objavljenih delih. Mijo Mirković (1898–1963) je bil rojen v Raklju v Istri, doktoriral je l. 1923 v Frankfurtu na Majni pri tedaj zelo uglednem profesorju, marksistu F. Oppenheimerju, z disertacijo O glavnih vzrokih majhne gospodarske učinkovitosti slovanskih narodov. Že mlad je postal profesor na Pravni fakulteti v Subotici in na Ekonomsko-komercialni visoki šoli v Beogradu, po 1945 pa na Ekonomski fakulteti v Zagrebu. Sodeloval je tudi na mednarodnih konferencah. Postal je že kmalu eden najbolj profiliranih strokovnjakov za gospodarsko politiko, zlasti po vojni pa tudi za gospodarsko zgodovino. Vprašanje, ki ga je avtorica načela, je tako kompleksno, da ga v kratki razpravi ni mogoče zadovoljivo obdelati. Vednar so nekatere ugotovitve o vzrokih zaostajanja, npr. neenaka raven gospodarskega razvoja v Kraljevini SHS in pozneje v Jugoslaviji ter različna struktura jugoslovanske družbe 1918–1941 kar trivialne. Tudi s protiindustrijsko filozofijo »slovanskih narodov« ni dosti boljše. Za vprašanje, načeto v tej razpravi, ni mogoče šteti, da je obdelano zadovoljivo.

Dragutin Feletar in Zoran Stiperski sta na podlagi objavljenih virov in literature prispevala razpravo Razvojne faze i procesi disperzije industrije Zagreba. V njej je zanimiva periodizacija industrijskega razvoja. Manufakturna faza naj bi trajala do 1862, manufakturno – industrijska ali železniška faza 1962–1918, faza med obema vojnoma in med drugo svetovno vojno 1918–1945, poveljna faza 1945–1990. Disperzija industrijskih obratov je ponazorjena z nekaj slikami.

Zadnjo razpravo je objavil Istvan N. Kiss iz Budimpešte z naslovom Die Muhrinsel-Domäne 1638–1720 (Die Domäne von Tschakaturm oder Čakovec). Gre za veliko gospostvo Petra Zrinskega, ki je zaradi njegove obsodbe in ker naslednik Adam ni imel potomcev, prešlo v kameralno upravo. Na podlagi arhivskih virov so prikazani ozemlje gospostva, prebivalstvo, sestav hub, pristave v lastni režiiji, zemljišča za krčenje, vinogradi, zapuščeni vinogradi, pustote in še nekatere manj pomembne zadeve. Izredno zanimivo je, da je gospodarstvo po prehodu iz kameralne uprave kot donacija markizu de Prieuju v letih 1694–1709 začelo rapidno propadati. Absentni lastnik je namreč hotel iz gospostva iztisniti čim večje dohodke, ni pa bil pripravljen nič vlagati. Manjši graščaki v okolici pa so v tem času vidno gospodarsko napredovali. V razpravi moti neenotno pisanje krajev.

Naj iz knjige omenim nekaj napak: kopuni niso purani, Haushälter je zelo slab prevod za gospodarja, ustrežneje bi bilo Hauswirt ali za 150 let nazaj bolje Haushaltsvorstand. Verordnung (ni tiskovna napaka!) nisem našel v nobenem nekem slovarju ali leksikonu. Težko razumljivo je, da se v tej publikaciji ustreznosti prevodov že dolgo namenja tako malo pozornosti.

Na koncu je še zelo informativen prikaz nemškega združenja za zgodovino podjetništva.

Jože Maček

Eric J. Hobsbawm, **Nazione e nazionalismo dal 1780**. Torino : Einaudi 1991. 226 strani

Na italijanskem knjižnem tržišču se je leta 1991 po zaslugi založbe Giulio Einaudi pojavilo delo Erica J. Hobsbawma »Nazioni e nazionalismo dal 1780«, ki v šestih poglavjih obravnava zgodovinski razvoj nacionalne ideje v Evropi. Hobsbawm je v italijanskem historičnem svetu že poznan z deli »Le rivoluzioni borghesi 1789–1848«, »I ribelli«, »I banditi«, »Studi di storia del movimento operaio«, »La rivoluzione industriale e l' impero«, »I rivoluzionari«, »Il trionfo della borghesia«, »L'invenzione della tradizione«, ter s številnimi razpravami in članki.

Njegova biografija je izredno razgibana že od rojstva dalje, saj se je rodil v Aleksandriji leta 1917 kot sin Židinje iz Galicije, ki je šla za nagrado v Egipt in tam srečala bodočega moža ter seveda Hobsbawm-vega očeta. Družina se je po 1. svetovni vojni vrnila na Dunaj, kjer je Eric tudi študiral. Predno je postal zaslužni profesor na Birkbeck College Londonske univerze, je prehodil dokaj nelinearno pot znanstvenega razvoja. Leta 1959 je sodeloval v Braudelovem seminarju s predavanjem o angleškem delavskem gibanju. Čeprav je Braudel do leve in do marksistično orientiranih učencev gojil nekatere dvome in odpore, je s svojo veliko širino in znanjem omogočal plodno diskusijo, v katero so se vključevali mnogi znanstveniki iz Sovjetske zveze, Poljske in tudi Jugoslavije. Na Hobsbawma je zelo močno vplivala angleška marksistična šola. Že zelo zgodaj se je začel ukvarjati s problematiko nacionalizma, saj je bil ta polmračni svet med zgodovino in spomini vseskozi prisoten tako v družini kot v okolju, v katerem se je ozaveščal. Nedvomno je poglobljeno branje Gramscija pustilo v njegovem formiranju globoke sledi ter nek atipičen pristop k materialističnemu pojmovanju zgodovine, ki ga je vedno razlikoval od piscev s podobno usmeritvijo.

Eric Hobsbawm je v shematski predstavitvi obdelane tematike razdelil snov na nekaj historičnih etap. Začetke razvoja sodobne nacionalne misli je avtor poiskal že v klasični dobi liberalizma v delih J. S. Milla. Logično povezavo s temi misleci je Hobsbawm poiskal tudi v predavanju E. Renana: »Qu'est ce que c'est une nation?« (1882). Interpretativni ključ za pravilno branje njegovega dela gre iskati v izraziti eksperimentalnosti izrečenih tez. Avtor se ne poslužuje fiksnih obrazcev in ustaljenih klišejev in definicij, ampak sprti preverja zgodovinske faze razvoja nacionalne misli v Evropi kot antropološko dejstvo.

Kot drugi sklop razmišljanj o nacionalnem vprašanju je avtor predstavil kritično analizo tega fenomena, ki so jo zelo uspešno podali marksisti II. internacionalne Kautsky, Luxemburgova, Otto Bauer,